

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

Моделювання складних систем

Шифр та назва спеціальності

124 – Системний аналіз

Інститут

ННІ Комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Освітня програма

Системний аналіз і управління

Кафедра

Системного аналізу та інформаційно-аналітичних технологій

Рівень освіти

Магістр

Тип дисципліни

Спеціальна (фахова), Вибіркова

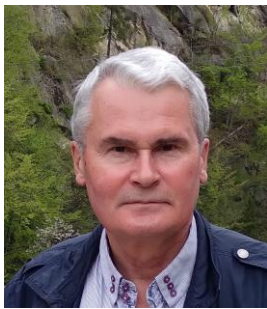
Семестр

2

Мова викладання

Українська

Викладачі, розробники

Северин Валерій Петрович

valerii.severyn@khpi.edu.ua

Доктор технічних наук, професор, професор кафедри системного аналізу та інформаційно-аналітичних технологій НТУ «ХПІ»

Досвід роботи – 40 років. Автор понад 200 наукових та навчально-методичних праць. Провідний лектор з дисциплін: «Диференціальні та різницеві рівняння», «Методи оптимізації та дослідження операцій», «Теорія прийняття рішень»

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](#)

Загальна інформація

Анотація

Дисципліна спрямована на освоєння сучасних методів моделювання складних систем з застосуванням інформаційних технологій.

Мета та цілі дисципліни

Мета дисципліни – вивчення студентами основних понять моделювання складних систем, засвоєння сучасних числових методів моделювання складних систем, оволодіння навичками розв'язання задач моделювання складних систем за допомогою інформаційних технологій.

Формат занять

Лекції, лабораторні роботи, самостійна робота, консультації. Підсумковий контроль – залік.

Компетентності

ЗК1 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК2 – здатність спілкуватися іноземною мовою;

ЗК3 – здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК4 – здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

ЗК5 – здатність розробляти проекти та управляти ними;
СК1 – здатність інтегрувати знання та здійснювати системні дослідження, застосовувати методи математичного та інформаційного моделювання складних систем та процесів різної природи;
СК2 – здатність проектувати архітектуру інформаційних систем;
СК3 – здатність розробляти системи підтримки прийняття рішень та рекомендаційні системи;
СК4 – здатність оцінювати ризики, розробляти алгоритми управління ризиками в складних системах різної природи;
СК6 – здатність застосовувати теорію і методи Data Science для здійснення інтелектуального аналізу даних з метою виявлення нових властивостей та генерації нових знань про складні системи;
СК7 – здатність управляти робочими процесами у сфері інформаційних технологій, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів;
СК8 – здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти в галузі інформаційних технологій та дотичні до неї міждисциплінарні проекти;
СК10 – здатність до самоосвіти та професійного розвитку;
СК12 – здатність застосовувати середовища програмування та інформаційні технології для розв’язання задач математичного моделювання, аналізу та синтезу складних систем і процесів;
СК13 – здатність моделювати процеси у складних системах, аналізувати їхні результати та робити відповідні висновки.

Результати навчання

РН1 – спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері системного аналізу та інформаційних технологій і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень;
РН2 – будувати та досліджувати моделі складних систем і процесів застосовуючи методи системного аналізу, математичного, комп’ютерного та інформаційного моделювання;
РН3 – застосовувати методи розкриття невизначеностей в задачах системного аналізу, розкривати ситуаційні невизначеності та невизначеності в задачах взаємодії, протидії та конфлікту стратегій, знаходити компроміс при розкритті концептуальної невизначеності;
РН4 – розробляти та застосовувати методи, алгоритми та інструменти прогнозування розвитку складних систем і процесів різної природи;
РН8 – здійснювати ідентифікацію та оцінювання параметрів математичних моделей об’єктів керування;
РН9 – розробляти та застосовувати моделі, методи та алгоритми прийняття рішень в умовах конфлікту, нечіткої інформації, невизначеності та ризиків;
РН10 – зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 120 год. (4 кредити ECTS): лекції – 32 год., лабораторні роботи – 16 год., самостійна робота – 72 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного вивчення дисципліни необхідно мати знання та практичні навички з дисциплін «Основи наукових досліджень», «Моделювання та ідентифікація систем управління».

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Лекції проводяться з використанням мультимедійних технологій. Навчальні матеріали доступні студентам через OneDrive кафедри.

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1. Вступ до моделювання складних систем

Вступ до теорії систем і моделювання. Основні поняття теорії систем. Класифікація систем. Ознаки складних систем. Основні типи структур систем. Типи ієрархічних систем. Означення моделі та моделювання, класифікація моделей.

Тема 2. Підходи та етапи моделювання

Основні підходи до моделювання систем. Етапи моделювання. Постановка задачі і визначення цілей моделювання. Ідентифікація параметрів моделі. Комп'ютерний експеримент. Перевірка адекватності моделі.

Тема 3. Об'єктно-орієнтоване моделювання

Уніфікована мова моделювання. Об'єктно-орієнтоване моделювання. Етапи розробки програмних систем. Методологія розробки класів.

Тема 4. Аналітичні методи моделювання складних систем

Матричні балансові моделі. Оптимізаційні задачі лінійного програмування. Транспортна задача. Задачі цілочисельного програмування. Задачі теорії ігор з нульовою сумою. Задачі динамічного програмування.

Тема 5. Моделювання процесів теплообміну

Визначення розподілу температури в стержні методом кінцевих елементів. Визначення розподілу температури в області зі складною геометрією методом кінцевих елементів.

Тема 6. Побудова моделей по даним експерименту

Пасивний експеримент. Лінійні та нелінійні моделі парної та множинної регресії. Метод найменших квадратів. Кореляційний та дисперсійний аналіз моделей.

Тема 7. Активний експеримент

Повний факторний експеримент. Дробовий факторний експеримент. Експерименти на основі планів другого порядку.

Тема 8. Статистичне та імітаційне моделювання складних систем

Статистичне забезпечення імітаційного моделювання. Метод Монте-Карло. Засоби організації модельного часу. Перевірка адекватності моделі.

Тема 9. Модельні експерименти

Планування модельного експерименту. Обробка результатів модельного експерименту. Аналіз результатів моделювання. Моделювання складних незалежних подій. Моделювання складних залежних подій.

Тема 10. Імітаційне моделювання

Сутність імітаційного моделювання. Етапи створення імітаційної моделі. Динаміка імітаційної моделі. Основні парадигми побудови імітаційних моделей. Означення системної динаміки.

Тема 11. Дискретно-подійне моделювання

Дискретно-подійне моделювання. Структура моделі. Предметна область застосування дискретно-подійного моделювання. Мультиагентне моделювання. Означення агента і мультиагентної моделі.

Тема 12. Інформаційні технології для моделювання складних систем

Огляд сучасних інформаційних технологій для моделювання складних систем. Створення моделі. Об'єкти, редагування об'єктів. Неперервні змінні і параметри моделі. Функціональна залежність між змінними.

Тема 13. Моделювання за допомогою диференціальних рівнянь

Моделювання за допомогою диференціальних рівнянь. Динамічні характеристики графічних об'єктів. Управління модельним часом. Співвідношення між фізичним і модельним часом. Дискретно-подійне моделювання.

Тема 14. Моделі інтелектуальних систем

Моделі інтелектуальних систем. Інтелектуальна модель, нечітка модель, інформаційна модель. Означення нечіткої моделі. Структура, основні елементи і операції в нечітких моделях.

Тема 15. Інформаційна система моделювання та оптимізації складних систем

Інформаційна система моделювання та оптимізації складних систем. Структура інформаційної системи. Елементи інформаційної системи.

Теми практичних занять

Практичні заняття в рамках дисципліни не передбачені.

Теми лабораторних робіт

- Тема 1. Математичні основи моделювання систем
- Тема 2. Математичні основи моделювання складних систем
- Тема 3. Програмна реалізація моделі
- Тема 4. Об'єктно-орієнтоване моделювання
- Тема 5. Методи моделювання складних систем
- Тема 6. Моделювання процесів теплообміну
- Тема 7. Кореляційний та дисперсійний аналіз моделей
- Тема 8. Активний експеримент
- Тема 9. Статистичне забезпечення імітаційного моделювання
- Тема 10. Обробка результатів модельного експерименту
- Тема 11. Імітаційне моделювання
- Тема 12. Мультиагентне моделювання
- Тема 13. Інформаційні технології для моделювання систем
- Тема 14. Моделювання за допомогою диференціальних рівнянь
- Тема 15. Моделювання інтелектуальних систем

Самостійна робота

Студентам рекомендуються додаткові матеріали для самостійного вивчення та аналізу.

Література та навчальні матеріали

Основна література

1. Пасічник В.В., Виклюк Я.І., Камінський Р.М. Моделювання складних систем. Посібник. Львів: Видавництво "Новий Світ - 2000". 2017. 404 с.
2. Васильєв В.В., Квач Ю.М., Киркач К.В. Математичні методи моделювання та оптимізації систем і процесів: Навчальний посібник. – К.: НАУ, 2012. – 270 с.
3. Дубовой В.М. Ідентифікація та моделювання технологічних об'єктів і систем керування. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 308 с.
4. Степашко В.С., Єфіменко С.М., Савченко Є.А. Комп'ютерний експеримент в індуктивному моделюванні. – Київ: Наукова думка. – 2014. – 222 с.
5. Ларіонов Ю.І., Левикін В.М., Хажмурадов М.А. Дослідження операцій в енергетичних системах. – Харків.: Компанія СМІТ, 2005.-364 с.
6. Глоба Л.С. Математичні основи побудови технічних систем.-К.: Норіта-плюс, 2007. – 360 с.

Додаткова література

1. Дубовой В. М. Моделювання та оптимізація систем : підручник / Кветний Р. Н. , Михальов О. І. , Усов А. В. – Вінниця : ПП «ТД«Едельвейс», 2017 – 804 с.
2. Нікуліна О. М. Розробка інформаційної технології оптимізації управління складними динамічними системами / О. М. Нікуліна, В. П. Северин, Н. В. Коцюба // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Системний аналіз, управління та інформаційні технології. – Харків: НТУ «ХПІ», 2020. – № 2 (4). – С. 63–69.
3. Nikulina O., Severin V., Kotsuba N. Parametric synthesis of control systems for the steam generator of a nuclear power plant // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2022. Vol 1, no. 2 (115). P. 77–84.
4. Nikulina E. N. Optimization of direct quality indexes of automatic control systems of steam generator productivity / E. N. Nikulina, V. P. Severyn, N. V. Kotsiuba // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Системний аналіз, управління та інформаційні технології. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – № 21 (1297). – С. 8–13.

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

Поточне оцінювання:

- 80 балів проміжний контроль - 2 контрольні роботи (кожна максимум 20 балів) і 8 лабораторних робіт (кожна максимум 5 балів);

- 20 балів розрахункове завдання.

За "ПОЛОЖЕННЯМ ПРО КРИТЕРІЇ ТА СИСТЕМУ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ І ПРО РЕЙТИНГ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ"

(<https://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/wp-content/uploads/sites/43/2024/01/Polozhennya-pro-kryteriyi-otsinyuvannya-znan-ta-vmin-i-pro-rejtyng-zdobuvachiv.pdf>), якщо здобувач протягом семестру склав усі теми, то підсумкова оцінка може бути виставлена до початку сесії як результат накопичення оцінок.

Підсумкове оцінювання - залік.

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

25.08.2024

Завідувач кафедри
Юрій ДОРОФЕЄВ

25.08.2024

Гарант ОП
Валерій Северин